

Optegnelser fra krigen 1864

Ved lærer *Karl Rønne*

100-året for den anden slesvigske krig 1864 bør markeres også i en amtshistorisk årbog. Denne krig berørte hver del af landet tragisk, og året 1864 blev et vendepunkt for dansk politik og erhverv.

Såvel forhistorie som selve krigsbegivenhederne er så klart belyst, at der ikke her skal gives nogen redegørelse for de fejlslagne forhandlinger og de utilstrækkelige dispositioner, der gav krigen et så meningsløst smerteligt forløb. Svigtede ledelsens dygtighed og beslutsomhed både politisk og militært, så stod den menige soldat fast på sin pligt. De kolossale tab og de fortvivlede forhold, han blev budt at kæmpe under, vidner om en kampvilje og et personligt mod hos den enkelte.

Her skal derfor meddeles nogle optegnelser af et par menige soldater fra Sorø amt. Det er jævne beretninger om stort og småt af deres oplevelser, og de meddeles med en troværdighed, som også en jævnføring med de historiske kendsgerninger om data og stednavne fuldt ud bekræfter.

Hans Nielsens erindringer henligger i Dansk Folkemindesamling, hvorfra de venligst har været udlånt til afskrift og undersøgelse. De er nedskrevet i 1914, vel i anledning af veteranfestlighederne i København i 50-året for krigen. De meddeles nedenfor helt i oprindelig skrivemåde med enkelte noter vedføjet bagefter. Hvor et enkelt ord skønnes tilstrækkelig forklaring, er dette anført i parentes.

Karl Ronne

Hans Nielsen, der boede i Slotsbjergby i sine senere år, var kendt under navnet Skæg-Hans-Nilen. Han ernærede sig ved at „skyde sten“ og lodde lidt for folk. Han var også „urfordærver“, han fuskede i urmagerfaget, og hans lup, et brillglas sat fast i et beslag til et pibehoved, findes endnu bevaret. Han var en ivrig jæger. Et fotografi viser ham med hans første rævebælg over skulderen, her ses også årsagen til hans tilnavn, et mægtigt skæg, der dækker det meste af brystet.

Ved festlighederne i 1914 modtog Hans Nielsen Dannebrogsmændenes hæderstegn og en hædersgave på 100 kr. om året. I 1916 døde han. Han ligger begravet på Slotsbjergby kirkegård, hvor han ligsten endnu ses.

Om krigen 1864

Optegnelser af Husmand Hans Nielsen i Slotsbjergby v. Slagelse 1914

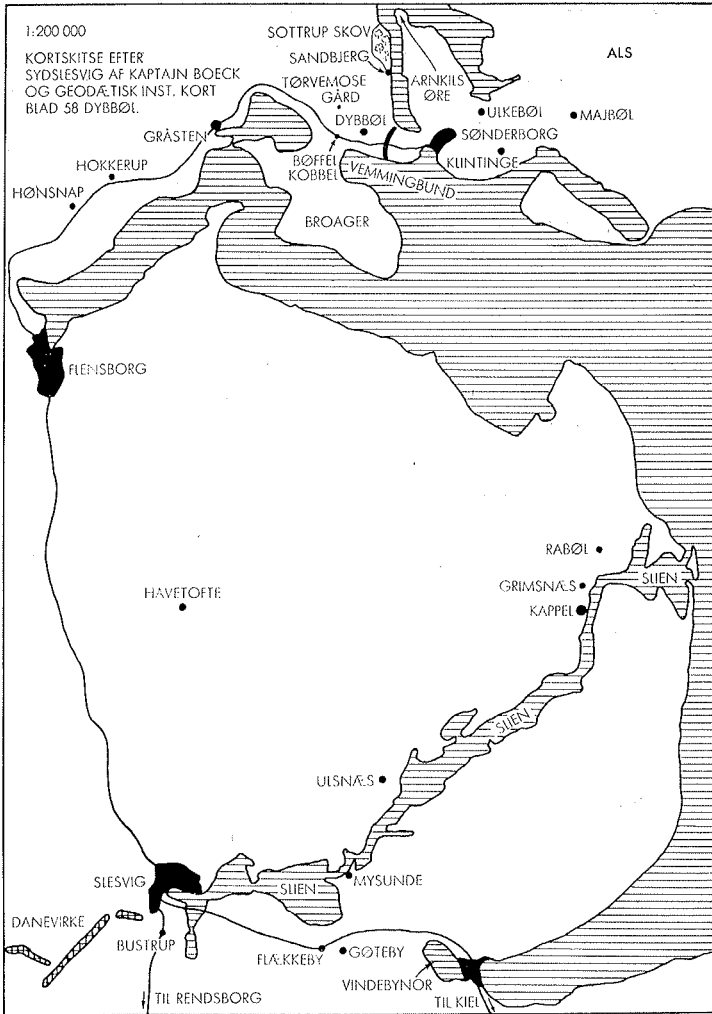

*Hans Nielsen, Slotsbjergby, f. 13. juni 1840, d. 18. februar 1916.
(foto hos parc. Ax. Henriksen, Sludstrup).*

Erindringer fra Soldatertjenesten og fra Krigen 64.

Jeg er født i Gjerløv By ved Slagelse 1840 og 1861 tjente jeg en Justidsraad Langgaard i Balsbrønne ved Hedehusene. I Oktober 61 gik jeg paa Session et aar fortidlig efter den tid, det var jo 22 aars alderen. Den blev holt på tinghuset paa Blegdamsveien Nordre Birkskontor og jeg trak No. 321 og melte mig 2 Juli 62 paa Sølvgadens Kaserne, 2 Battalion 2 Kompagni Rekrut No 48 siden 320. Alt gik got og saa Skød vi til Skive paa Amager, og der var 16 ved vort Kompagni, som kunde blive Friskytter(?) og deriblandt var jeg. Vi var færdige med 4 Maaneder og blev permitteret sist i Oktober. Halvdelen af det andet mandskab blev ogsaa permitteret og skulle ind igjen om foraaet, det andet laa til vintertjeneste. Saa lod jeg mig Leie for en Hattemager for Sommeren for 12 Rigdaler om Maanen, mange penge dengang.¹⁾ Der fik jeg det nemt jeg var Batalionsordenands og var fri for Mars-ture. Saa skulde vi igjen skyde til Skive paa Amager. Dem der kunde skyde best paa 1200 Alen skulde skyde til præmie. Der var 4 præmier 5—4—3—2 Rigsdaler. Saa Skød vi 5 skud ver på Enighedsværn(?) og der fik jeg 4 Centrum og en 6, saa jeg fik højst præmie ved 2 Battalion, de 5 Rigsdaler. Tapriflen jeg havde var No 5937. Og saa var vi en Del med i Roskilde og skyde Salver da Prins Ferdinand blev bisat.²⁾ Der var ogsaa kanoner. Vi fik ver 2 mark om morgenen i Drikkepenge. I September blev vi permitteret. Jeg fik plads paa Ørnegaarde i Vangede, Gjentofte Sogn. Hen i December begynte mine Kamerater at melde sig men jeg fik intet pas (indkaldelsesordre) men den 7 December melte jeg mig uden pas. Saa matte vi til Korsør og staa vagt ved Skibene som kom med Slæsvigerne for di kunde kome med Togene til Kjøbenhavn.³⁾ Der laa vi en 8 Dags tid saa blev vi seilet

Optegnelser fra krigen 1864

Kortskitse med de af de 10 meddelere anførte stednavne i Sønderjylland.

Karl Ronne

til Ekernførde paa Geiser, et Kanonskib. Kl. 10 naaede vi end i Fjorden, der løb Skibet paa Grund og begynte at velte lit men di bakkede saa gik det igjen. Der stod inu ribbene af Kristian den 8.⁴) Da vi kom i Land var mange af Soldaterne Søsyge. Det var kolt, saa vi blev indkwateret i Dansebuler med Halm. Saa siden fik vi Kvarter i en forstad Steindam, det var ogsaa en Dansesalon, Hense hed manden.

Vi havde Marsture ad Kilerveien til en Kro som hed grøne Jæger,(?) ogsaa uden om en Sø som hed Vindeby Noret. Det er kun en lille By et torv det hed Markt paa Tysk og Kieler Strasse. Der var Kaserne og Exerserplads. Der havde 2 Batalion ligget 2 aar før. Nu 3 dage før Juul blev det en svær sneestorm gaden laa fuld af nedblæste Tegl og al vandet fra Noret blæste ud i den store Strand. Om morgenen laa skibene paa siden i Havnen, hen paa Dagen kom vandet igjen. Imidler tid vi fik brev hjemmefra. Her havde stormen raset Slemt, en Længe paa Kragerupgaard var væltet og den store Buelade paa Falkenstein var brækket over.⁵) Nu naaede vi Juleaften, vi spiste hos den Danske Mand i Kilerstrasse vi betalte 4 mark men det var brillant. Juledag var vi i Kirke Dansk Præst god Prædiken og mit i Kirken henger et Krigsskib med 42 Kanoner i en lang Jernkede. Til Nytaars drog vi ad Slesvig til.⁶) Mitveis blev vi indkateret i 2 Byer Gøteby og Flekkeby. Vi laa i en gaard med en Længe og der boede baade Folk og Kreatur. Der var et lille Bagerhuus vor vi skulde sove i Halm. Saa var der en Lerkallelovn, der blev fyret. Ud paa Natten var vi nær Kvalt. De der laa nærmest døren fik vekket os andre og Slebt os ud, men vi blev kørt paa Lasarettet i Slesvig og en dags tid efter blev vi kjørt til Flensborg og saa til Hadersløv og saa til Apenrade. Der laa vi en 8 Dage tid. Vi blev kørt i Lukked Vogn. Saa blev vi

Optegnelser fra krigen 1864

udskrevne og maatte vandre den Lange Vei med oppakning en 16 miil tilbage. Vi gik imellem en Kjøbstad ver dag. I Flensborg laa vi 2 mand hos en Skorstenensfeier i Olaf Samsons gang. Dagen efter kom vi til at kjøre med en militærvogn nogle miil til en By som hed Havetofte. Saa havde vi enda Langt. Vores Hovedkvarter det var i Ulsnis (Ulsnæs) og Dagen efter naaede vi Kappel. Der blev vi i to Byer Grimsnis (Grimsnæs) og Graamark.(?) Saa maatte vi arbeide paa Slien, trække alle Baade fra Tysk side til Dansk side. Isen var tyk, saa maatte vi save is med alle Slags Skovsave og øgser. Der skulle laves rende til Rolf Krage mellem Slesvig og Flensborg Fjord.⁷⁾ Imidlertid tøde isen op inden Prøiserne kom. Den 2 Februar gik de over Eideren, saa maatte vi rykke ud. Vi blev fordelt paa venstre Fløi langs Slien. Vi havde Feltvagt en halv Miil Nord for Kappel i Ragebølsunds Mølle,⁸⁾ og derfra blev stillet vedétposter ud.⁹⁾ Ved den anden side laa en skov, der kunde vi imellem se nogle Prøisere, men der blev ikke Skut fra nogen af siderne, der var vel ellers ikke 2000 Alen over. Men den 4 naaede di Misunde og Bustrup men den 5 Bombaderede di Skanserne og Skød over Skanserne og brænte Misunde by. Vi var mer en en Miil derfra men vi hørte tydelig ver skud, men i Mørkningen trak Prøiserne (sig) tilbage.¹⁰⁾ Saa var det at General De Mesa fik sammenkalt di andre Generaler og høiere ofisere og kl. 9 kom der hurtig ordre at vi skulle forlade vore Pladser. Lydløst, ingen tale, ingen Sabler og Bajonetter slaa sammen, og endelig naaede vi Flensborg Landeveien. Det snede saa vi ikke kunde se verandre. Offisererne sagte ingenting, ver hytter sig. Der blev nu saa Glat paa veiene, saa vi falt vert øieblik. Vi var 3 mand som var trætte og var bagefter. Saa kom en Kanon¹¹⁾ med 6 Heste vi krøb op paa Kanonen og

det gik i Susende fart et par miil til Hestene blev trætte og begynte at falde, saa maatte vi af og hjælpe Hestene op og di Lange reb som naaede fra Hestene til Kanonen var indviklet, saa gik det igen. Saa falt Stanghesten, en svær Hest, men di svære Stænger er ikke for en Mand at Løfte. Den Mand der red ved siden havde Stangjern Skinner paa benene for ikke at faa Slaaet dem over af Stengerne. Saa naaede vi Flensborg Bakke, vi stod ved Kanonen, men di var i Byen og fik braadet Hestene, di kunde ikke køre ned af den steile Bakke. Der laa 3 Møller paa Bakken og Møllerne sente pigerne med flere Stumper Mad til os og nogle Vældige Kopper Kaffe. Der fik vi først at vide at vi var gaaet fra Dannevirke, vi vidste ingen Ting. Saa kom vort Regiment og vi kom i en Danse Salon med Halm og skulde vile lit. Vi fik hentet lit „König“ Brændevin. Et par timer efter blev der Gjort alarm¹²⁾ og vi maatte ad Dybbøl til. Da vi kom op paa Bakkerne ved den anden side Flensborg kunde vi se røgen af Kanonerne ved Oversø og Sankelmark 1 Regiment skulle dække retrættten.¹³⁾ Ud paa aftenen naaede vi 2 Byer Hakkerup og Hønsrup (Hønsnap). Vi laa paa Hakkerupgaarden et par hundre Mand i Kostalden. Der var en Ko som aad Skøderne af Kappen paa en Mand op til Livgehænet, men han gik med den hele Vinteren. Kl 4 blev vi purret ud, da vi saa kom paa Landeveien der var mere Glat en Dagen iforveien red Kavalleriet paa Markerne eller gik og trak Hestene. Der laa flere af di Slesvigske Foragevogne gaaet i stykker og velted i Veigrøften og Heste som har brækket ben er skut og veltet i Grøften. Der laa meget Krigsmaterial. Omsider naaede vi Gravensten eller Graasten paa Dansk. Der var jo et Slot og lit Seilads, der laa Baade i Isen. Vi naaede en skov Bøffelkobel og kom igjen paa en Kanon og kørte lige til Dybbøl Bjerg.

Optægnelser fra krigen 1864

Der var kommet Vogne til af alle Slags og nu skulde di til at befæste Skanserne. Der kom mange Palisader og der blev Kjørt Kanoner som hang under ak(s)lerne i Jern kjeder. Vi tre mand gik nu ad Sønderborg til knabt en Halv miil. Vi kom ind et sted om vi kunde opdrive lidt mad som vi trængte til. Der sad en af mine Kammerater og Sov paa Gulvet i en Krog. Jeg fik ham vækket, men han vidste ikke, vor han var eller vor(dan) han var kommet dertil. Men Bensen Kjøben-(hav)neren vidste bedre besked end vi. Vi gik paa Kommandantskabets Kontor og fik indkwaterings Belet til 4 mand hos Garver Smidt 3 kvater No 60. Vi laa paa Loftet i Gulvtæpper og Sække, vi viledede got. Saa om morgenen var der stor Spektakel og vi gik ned paa gaden. Det var Tusinde af Sultne Soldater der stormede Slotspladsen. Der var oplagsplads af Proviant, Brødvogne, Tønder med Saltet Flæsk og Brændevinstønder. Der var nogle Offiserer og vilde holde styr men der var ikke noget at gøre. Bunden blev slaaet ud paa Tønderne med Geværkolberne. Vi fik ogsaa et got stykke Flesk og fyldte Feltflaskerne med Brændevin, Brød tog vi ogsaa. Flæsket fik vi kogt hos Smidt, saa vi fik et got maaltid som vi haart trængte til.¹⁴⁾ Saa skulde vi ad Dybbøl til, men vi var langt fra Dybbøl og havde Feltvagt i en gaard kaldet Tørvemosegaard (4 km NV for skansen). Saa kom Prøiserne og vi maatte rende ad Skanserne til di var formange til at slaas med og di skød med Kanoner. Der faldt 6 Mand og nogen (blev) saared, saa trak Prøiserne sig tilbage.

Da vi blev Løst af gik vi Langt ud paa Als (til) en by Maibøl¹⁵⁾ og vor Primer Løitnant Gjørup lavede en sang i den anledning. Nogle Dage efter var vi i Sønderborg til Begravelse med di 6 Kammerater. De kom i Kister dengang.¹⁶⁾ Saa maatte vi til Dybbøl og rive di pene grundmurede Gaarde

ned¹⁷⁾ fra forrige krig og saa kom vi i Skanserne og Blokhusene. Vi syndes di maatte være uindtagelige, saa svære pommerske Bjelker det var bygget af og Volde og grave med Palisater og Svære Kanoner. Vi kom nu ud paa Als et par Dage i 2 byer Stenholt(?) og Klintingev ved Høruphav. Saa maatte vi til Dybbøl og Jevne Tjørnehegn, saa i Skanserne en Dags tid og saa ud paa Als i Ulkebøl. Den 12 marts var vi forpost paa venstre Fløi. Om eftermiddagen kom den første Granat fra Broager. Den gik højt over Sønderborg Slot og sprang først, da den kom hen paa en Vei og gravede et hul paa et par alen. Saa skulde di svare fra Skanserne, men di kunde ikke naa saa langt. Der kom nu en lille riflet Malmkanon,¹⁸⁾ den kunde naa Broager. Den fik di 2 modige Løitnander Kastenskjold og Anker i No 2 Skanse. Men Prøiserne havde 13 Svære Kanoner paa Broager bakker 8 paa en og 5 paa en. Men saa begynte di at Bobbardere Dybbøl Mølle og Skanser både Nat og Dag og brænde di gaarde af mellem Skanserne og Sønderborg, di jævned alt med jorden, Blokhusene var ikke til at opholde sig i, Granaterne fløi helt igennem. Rolf Krage laa i Vemmingbund, vi kunde se di skød paa den. Nogle sprang inden di naaede, andre gik langt over, men en ramte og slog Løitnand Iespersen¹⁹⁾ og 9 mand ihjel. I Dybbøl Mølle, som var støbt op til Hatten med Sement fra 48, var der observationspost, men di maatte krybe ned da der kom 1000 skud paa Møllen om Dagen²⁰⁾ og di fik den pillet ned til sidst. Vi opholdt os i nærheden af Sønderborg, men Frederik den 7 Bro kunde afløsningen ikke gaa over, den kunde ses fra Broager. Der blev lavet en anden. Vi var nu forpost ved Sandbjerg Skov og blev afløst af 18 og 3 regiment. Di havde Sjakuer paa di kunde prøiserne ikke li vi havde kun Felthuer, saa kom prøiserne jagende med dem ad

Optegnelser fra krigen 1864

Skanserne til vi var kommet i Nr. 10 saa begynte prøiserne at Skyde med Kanoner og saa begynte de fra nr. 10 men de maatte Lægge 2 Ladninger krut i for at naa saa gik Kanonen baglængs ned af Lavetten.²¹⁾ Den sidste Marts kom jeg paa Lasarettet paa Sønderborg fattiggaard, jeg kunde ikke gaa af kulde og overanstrengelse. Men den 2 og 3 April og hele Natten blev Sønderborg saaledes beskyt at den var et ildhav, beboerne rente ud paa Als, dem der ikke blev skudt i deres Stuer, en mænde Soldater blev skudt. Ambolanserne kom bærende med nogle som havde mistet armene og Ben paa Fattiggaarden. Jeg havde to Skjorter og et par Strømper til Vask, di gik med. Vores renlighed omtaler jeg ikke. Et par Dage efter blev vi kjørt til Augustenborg Slot og en uges Tid efter til Kegenes og Seilet til Korsør og derfra til København paa Sølvgadens Kaserne. Mærkeligt — jeg kom til at ligge paa samme Stue som da vi reiste over No. 10. 3 Etage. Saa maatte jeg ligge en fire Maaneder af Ledevand og Gigtfeber. Jeg fik saa meget Opium, jeg kunde ikke sove eller være stille for Verk. Omsider fik jeg 24 rusiske Bade, det hjalp mig best. Jeg kom da til at gaa, men har haft megen men af det siden. Jeg søger nu den Hædersgave, glædelig Juul.

Noter til Hans Nielsens optegnelser:

- 1) Loven tillod dengang de værnepligtige at stille en anden mand for sig mod betaling.
- 2) Prins Ferdinand, arveprins Frederiks søn, døde d. 29. juni 1863.
- 3) Klog af erfaringerne fra krigen 1848—50 lod man Rendsborg og Slesvig indkalde til militærtjeneste i København.
- 4) Ved en kamp på Egerførde fjord d. 5. april 1848 blev linjeskibet Kristian VIII og Gefion under ugunstige vejrforhold overmandet af kystbatterier. Linjeskibet sprang i luften og sank.
- 5) Den bekendte buelade på Falkenstein blev bygget 1862. Der findes ellers ingen efterretninger om, at den skal være beskadiget ved julestormen 1863.
- 6) Med selve krigsudbruddet nytår 1864 blev tropperne trukket tilbage til Danevirke-Slien-linjen.
- 7) Panserbatteriet »Rolf Krage« skulle fra søen støtte hæren.
- 8) Sikkert en forveksling med Rabøl 3—4 km n. f. Kappel. Ragebøl ligger på Dybbøl.
- 9) Poster på 2—3 mand, som skulle overvåge terrænet i den retning, hvorfra et fjendtligt angreb ventedes.
- 10) Angrebet på Mysunde fandt sted d. 2. febr. En fægtning fandt den næste dag sted ved Bustrup.
- 11) Kun en lille del af Danevirkestillingens kanoner — 33 af 175 — kunne føres med på tilbagoget.
- 12) Alarmen skyldtes urigtige meddelelser om stærke fjendtlige afdelingers fremrykning.
- 13) Brigaden Max Müller standsede her i løbet af eftermiddagen d. 6. febr. de fjendtlige husarers videre fremrykning.
- 14) Lignende episoder kendes fra andre lejligheder under krigen. Skildringen her giver et godt billede af opløsningen af hæren lige efter tilbagoget.
- 15) Soldaterne var skiftevis på vagt i skanserne og på hvil nogle dageovre på Als.
- 16) Senere blev begravelserne foretaget uden kister, op til 300 mand i gravene.

Optegnelser fra krigen 1864

- 17) Bygninger og hegn foran skanserne måtte jævnnes for ikke at afgive dækning for fjenden.
- 18) Mod de riflede bagladekanoner på Broager kunne danskerne intet stille op. Enkelte riflede forsøgskanoner fandtes i den danske hær, men det var forladere.
- 19) En unøjagtighed, løjtnant Jespersen faldt under stormen på Dybbøl 18. april.
- 20) Tallet er ikke overdrevet. Der var dage, da der faldt ca. 8000 granater i skanserne, og møllen lå centralt.
- 21) Fremstillingen kan være rigtig, idet man under storm ofte af-fyrede to skud på én gang, ofte en kardæsk ind foran en granat. En dobbelt ladning krudt bevirkede det, Hans Nielsen her skildrer.